

vashatták. Különleges azoknak a helyzete is, akik nemzetiségük szerint nem tartoznak a börtön helyszínének népcsoportjához.

A börtönkönyvtárak állománya alapvetően orosz nyelvű, és igen ritka az olyan kivétel, mint a Nyekraszov Központi Állami Közművelődési Könyvtár és a Butürszkaja börtön kapcsolata: köztük rendszeres a FÁK nemzeteinek nyelvén írott könyvek cseréje. Speciális olvasói csoport figyelhető meg többek között Szolzenyicinnek a Gulágról szóló műveiben. A táborokban raboskodó értelmiségi réteg: orvosok és más egészségügyi feladatot ellátó személyek, kutató- és ipari mérnökök használhatták az ott kialakított ún. tudományos kutatóintézetek

könyvgyűjteményeit, könyvtárközi kölcsönzést is igénybe vehettek – igaz, folyamatos ellenőrzés mellett, sőt: a rokonok, ismerősök, barátok (orvosok esetében a táboron kívüli páciensek) beszerző tevékenységének köszönhetően saját barakkjukban lehetőségük volt könyvgyűjtemény felállítására is.

A tanulmányt követő felhívásban a Biblioteka szerkesztősége felajánlja közvetítői segítségét ahhoz, hogy – főleg kis- és fiatalkorúak börtöneibe és nevelőintézteibe – magánszemélyek és könyvkiadással, -terjesztéssel foglalkozó intézmények könyvadományokat juttathassanak el.

(Hangodi Ágnes)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

00/376

JEEVAN, V.K.J.: Information drought in research: an Indian perspective = *Libr.Rev.* 49.vol. 2000. 3. no. 112-118. p.

Res. francia és német nyelven

A kutatás információhiánya Indiában

Felmérés; Folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Kutatás információellátása; Szakirodalom -természettudományi és műszaki; Üzemi szakkönyvtár

A cikk az Indiai Technológiai Intézet (Indian Institute of Technology, ITT, Kharagpur) központi könyvtárának folyóirat-előfizetési adatait elemzi

1995 és 1997 között, hogy megoldást találjon a kényszerű folyóirat-lemondások nyomán kialakult helyzetre. Ismerteti a tanulmány logikáját, és igyekszik eloszlatni néhány mítoszt, pl. a nyomtatott folyóiratok elektronikus kiváltásának lehetőségét. A könyvtár 1995-ben összegyűjtötte a többi indiai ITT folyóirat-előfizetési adatait is, hogy fényt derítsen a drága folyóiratok duplikált előfizetésének mértékére. Elektronikus adatbázisok, pl. a CCOD (Current Contents on Diskette) és az INSPEC használatával a kharagpuri egyetemen készült kutatások mennyiségét is számba veszi, továbbá bemutatja a könyvtár költségvetési alapelveit. Néhány javaslatot tesz a folyóirat-lemondások következtében kialakult „információs aszály” problémájának megoldására.

(Autoref.)

00/377

BAXTER, Kathleen: Your discards may be somebody's treasure = Libr.J. 125.vol. 2000. 6. no. 62-63. p.

Az ön könyvtárában kiselejtezett könyvek másoknak sokat érhetnek: adásvétel az interneten

Kivont anyag eladása; Számítógép-hálózat

Kathleen Baxter, az Anoka County Library gyarapító könyvtárosa új módszert talált a könyvtár bevételeinek növelésére. A dolog úgy kezdődött, hogy feliratkozott a Maud Hart Lovelace rajongók levelezőlistájára. A tagok többek között virtuális cserebérért folytatnak kedvenc íróknak műveivel. A virágzó üzletmenetre már néhány könyvkereskedő is felfigyelt. A szerző pedig azt vette észre, hogy az eladásra ajánlott könyvek közül nem kevés könyvtári állományból kivont darab volt. És feltette magának a kérdést: mért nem maguk a könyvtárak húznak hasznot ezekből? Lovelace egyik könyvét például, melyet több mint negyven éve adtak ki utoljára, egy könyvtár 50 centes árral tett ki az eladandó könyvek polcára, s aki megvette 650 dollárt kapott érte, mikor eladta. A könyvtárosok tehát sokszor nincsenek tisztában az állományból kivont, vagy ajándékba kapott könyvek értékével. Ezen pedig könnyű segíteni. Egyszerűen rendszeresen kell látogatni az interneten az eBay, a BiblioFind és a Book-Finder weblapjait (www.ebay.com, www.biblio-find.com, www.bookfinder.com). Az eBay az internet legnagyobb aukciós vállalkozása, kb. 3 millió eladandó árucikkkel, melynek kb. egy tizede könyv. A másik kettő pedig speciálisan antikvár könyvkereskedésre szakosodott.

Baxter tehát kísérletezni kezdett. Hónapokig bújta az eBay oldalait, majd a főnöke beleegyezésével eladott négy könyvet 130 dollárért – ami nem is rossz eredmény. A sikeren felbuzdulva a könyvtári tanács és a belső ellenőr hozzájárulásával intézményesítették az eljárást. A könyvtári büdzséből fedezték az eBaynek járó regisztrációs díjat, és szisztematikusan gyűjteni kezdték az eladhatónak gondolt

könyveket. Weblapjukon közzétették ezek pontos leírását és címlapfotóját. Az eBay oldalaira pedig betették a könyvtárat bemutató leírást. (Bárki megtekintheti a „Find Members” pontnál, ha az ACLBoss azonosítóra keres.)

Az eladások után az eBay-nek néhány százalék jutalékot kell fizetni. De még ezt is el lehet kerülni. A „Peter Pan and Wendy” egy példányának eladásakor például az eBay kínálatából kiderült, hogy egy – a könyvtárénál kevésbé értékes – példányért 62 dollárt kínáltak. Mivel a példány leírásánál az ajánlattevőkről is információkat kaphat az ember, így Baxter e-mailt küldött a második licitálónak, aki boldogan fizetett 100 dollárt a könyvtár könyvéért. És a közvetítési díj a könyvtár zsebében maradt. Baxter sok jó tanáccsal látja el a kezdőket. Például: az eladásra kínált példány leírásánál ügyeljünk a pontosságra, közöljük a minimális árat, a szállítási költséget, ne terheljük a vevőjelölteket az eladásra vonatkozó körülményes szabályokkal, tartsuk nyilván eladandó könyveink adatait és a már eladottakét a vevők neveivel együtt stb.

Mikor az Anoka County Library könyvtárosai más könyvtárak munkatársaival beszélgetnek a könyvek ilyen módon történő értékesítéséről, azok először általában elcsodálkoznak, majd elgondolkoznak rajta, vajon ők is meg tudnák-e csinálni. Hiszen miért is kéne ellenálni egy olyan ideának, mely pénz hozhat könyvtárunk konyhájára?

(Fazokas Eszter)

Lásd még 387, 401

Feldolgozó munka

00/378

SUKIASÁN, E.R.: Klassifikacionnye sistemy v sovremennom mire: problemy tipologii i terminologii = Naučn. Teh.Bibl. 2000. 3. no. 47-53. p.

Osztályozási rendszerek napjaink világában: tipológiai és terminológiai problémák

Osztályozási rendszer; Terminológia

E cikk az osztályozási rendszerek tipológiai kérdéseivel foglalkozik, amelyek egyfelől az osztályozási rendszerek tartalmával (egyetemes, ágazati, szakterületi), másfelől elterjedtségével (nemzetközi, nemzeti, helyi) kapcsolatosak.

Tartalmi vonatkozásban az osztályozási rendszerek egyetemesek (universal) vagy ágazatiak (special), a rendszerező elv itt a tartalmi, tematikai határ. Ebből a meghatározásból hiányzik az osztályozási rendszer struktúráját tükröző, jelzeteiben kifejezésre jutó, alapvető osztályozási elv kifejezése: az ágazati, szakterületi rendszerekben a struktúra nem feltételez a tartalommal kapcsolatos felosztáson kívül egyéb felosztást. Ha ezt a feltételt figyelmen kívül hagyjuk, akkor a speciális osztályozási rendszer fogalma sérül olyan esetben, amikor egy egyetemes osztályozási rendszer egy-egy osztályának külön kiadását speciális, szakkiadásnak tekintjük, holott ebben az esetben az egyetemes osztályozási rendszer részletéről van szó, és nem speciális osztályozási rendszerről. Pl. az ETO egy-egy tárgykört felölelő, önállóan kiadott részét gyakran nevezik tévesen ágazati osztályozási rendszernek (special subject edition).

Az egyetemes jelzőt alkalmazzuk olyan esetekben is, amikor az nem a tartalomra, hanem egyéb paraméterekre vonatkozik, pl. egyetemesnek nevezünk olyan osztályozási rendszereket, amelyek valamely kiadványtípus (kartográfiai anyagok, kották, képek stb.) osztályozására szolgálnak.

A „nemzeti” jelzőt általában nem használjuk osztályozási rendszerek elnevezésében, holott a „nemzeti könyvtár”, „nemzeti bibliográfia” fogalmak elfogadottak. Ezekben a „nemzeti” jelző az „országos” szinonimája, s ebben a vonatkozásban elgondolkodtató a nemzeti osztályozási rendszer, illetve országos osztályozási rendszer fogalma. A nemzeti osztályozási rendszer egy adott nemzet történelmét, földrajzát, néprajzát, gazdaságát, kultúráját, nyelvét, jogrendszerét stb. jellemző fogalmakat tartalmaz. A nemzeti osztályozási rendszer akkor válik országossá, ha valamely országos hatáskörű dokumentum (szabvány, törvény, rendelet) ezt megalapozza. Minden országos osztályozási rendszer nemzeti, de nem minden nemzeti osztályozási rendszer országos is egyben.

A nemzetközi osztályozási rendszerek első, fő jellemzője az elterjedtség, a második, szervezési jellemzője pedig az, hogy általában nemzetközi szervezetek vagy több ország szakértői közösen gondoskodnak róluk. Két ilyen rendszert ismerünk: az ETO-t, illetve a Dewey-féle tizedes osztályozást (TO), amelyet 135 országban és nagy bibliográfiai adatbázisokban, pl. az OCLC-ben használnak. A mai gyakorlatban keveredik két fogalom: a „nemzetközi” és a „nemzetközileg elterjedt”. Az ETO és a TO inkább az utóbbival jellemezhető. Az igazi nemzetközi osztályozási rendszer tartalmának el kell különülnie a nemzeti osztályozási rendszerre jellemző sajátosságoktól, de nagyon nehéz meghúzni a határt a világ- és a nemzeti kultúrák között. Ugyancsak nehéz a földrajzi, nyelvi, etnikai stb. táblázatok összeállítása egy nemzetközi osztályozási rendszer számára. A nemzeti jellegtől független osztályozási rendszer létrehozására már több kísérlet történt, a legsikeresebbnek mondható Ingetraut Dahlberg Information Coding Classification című rendszere. Szerzői nemzetközinek szánták a Bliss-féle bibliográfiai osztályozás 2. kiadását, de még nem fejezték be.

A szakértők véleménye szerint a jelenlegi osztályozási rendszerek aligha maradnak fenn a 21. század első

két évtizedénél tovább, hacsak nem kerülnek gyökeres átdolgozásra az új technológiáknak, illetve az információs és könyvtári gyakorlatnak megfelelően.

(Rácz Ágnes)

00/379

CHAN, Lois Mai – LIN, Xia – ZENG, Marcia Lei: Structural and multilingual approaches to subject access on the Web = IFLA J. 26.vol. 2000. 3. no. 187-197. p. Bibliogr.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

Tárgyi feltárás a weben: többnyelvű és szerkezeti megközelítés

Online információkeresés; Osztályozás; Számítógép-hálózat; Tárgyi feltárás

A világháló forrásainak szaporodásával egyre nagyobb az érdeklődés a források tárgyköri vagy hierarchikus csoportosítása iránt. Az ilyen szervezéssel általában hatékonyabb keresés végezhető. A tárgyköri csoportosítás alapjául szolgálhatnak létező osztályozási rendszerek, népszerű webkalauzok és keresőgépek tárgyköri hierarchiái, illetve a könyvtárak saját, helyi osztályozási rendszerei. A nyelvi és kulturális korlátok áthidalására sok webes keresőrendszer fejlesztett ki új szolgáltatásokat, így például regionális változatokat, nyelv/régió szerinti keresési lehetőséget, keresőkérdések és weblapok fordításait stb. A cikk áttekinti a fő keresőrendszerek módszereit a kompatibilitás megőrzésére és a regionális szolgáltatások kifejlesztésére. Elemzi továbbá a társadalmi és a kulturális fejlődés hatását a tárgykörök és a használói felületek szervezésére. A hierarchikus struktúrákat speciális, tárgyköri weblapok, speciális célok és egyéni használók számára is alkalmazzák. Erre az utolsó kategóriára példa a cikkben bemutatott Knowledge Class nevű eszköz.

(Autoref. alapján)

00/380

CREMER, Monika – NEUROTH, Heike: Das CORC-Projekt von OCLC an der Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen = Bibliotheksdienst. 34.Jg. 2000. 5. no. 755-776. p.

Az OCLC CORC projektje a göttingeni Alsó-Szászországi Állami és Egyetemi Könyvtárban

Együtműködés -nemzetközi; Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Tárgyi feltárás

Az OCLC az InterCat projektet követően indította el 1999 januárjában a CORC-projektet (Cooperative On-line Resource Catalog, <http://oclc.org/oclc/corc/index.htm>). A program célja, hogy a könyvtárak nemzetközi együttműködésével átfogó adatbázis épüljön az on-line forrásokról. A projekt során egyúttal tesztelik a szabványokat, technikai módszereket és eszközöket is. Feltárára jelenleg az AACR2-t és a MARC-formátumot használják, de vannak már a metaadatokkal kapcsolatos kezdeményezések is, ilyen a göttingeni egyetem SSG-FI-programja (SonderSammelGebiets-Fachinformationsführer-Projekt, szakmai tájékoztatás gyűjtőköri megosztás alapján, <http://www.sub.uni-goettingen.de/ssgfi/>).

A CORC összesen négy adatbázisból áll:

- dokumentumrekordok,
- besorolási adatok,
- CORC-pathfinder (szakterületi csatolásgyűjtemények),
- Dewey-féle Tizedes Osztályozás.

A CORC adatbázisába különböző eredetű címfelvételek kerülnek be MARC 21, vagy Dublin Core formátumban, ezek le is tölthetők a helyi adatbázisokba. Egy-egy internetes dokumentum előállítására az URL beírásával kezdődik: a CORC-rendszerből a HTML-oldalon levő információk (metaadatok stb.) alapján automatikusan generálhatók ún. bázis-címfelvételek. Ezek módosítása MARC 21 vagy Dublin Core formátumban manuálisan történik.

Az Alsó-Szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár (SUB), Göttingen, 1999 áprilisa óta vesz részt partneri státuszban a programban (egy évig a DFG támogatásával). A még folyó metaadat- és lezárt SSG-FI-program során a SUB munkatársai rengeteg hasznosítható tapasztalatot szereztek. Részvételeük egyik haszna, hogy már a kezdeti szakaszban be tudnak kapcsolódni a nemzetközi katalogizálásba, továbbá az adatbázisok újrahazsnosításával, illetve tesztelésével hozzájárulhatnak a program sikeréhez.

1. A korábban készült SSG-FI-kalauzok a világ internetes szakirodalmi információs forrásait gyűjtötték össze, és katalogizálták a Dublin Core Element Set alapján. Ezek a kalauzok ún. minőségi tematikus zsilipek, s mivel angol nyelvűek, az egész világon használhatják őket (már működik a Geo-Guide, a MathGuide, a History Guide, az Anglistik Guide és előkészületben van a Forestry Guide.)
2. A már működő WebDoc-szervert fontos HTML-dokumentumok archiválására hozták létre; a tárolt monografikus dokumentumokat a CORC-ban feltárlják.
3. A digitalizált észak-amerikai útleírások programban összesen hatszáz dokumentum vár offline bevitelre.
4. A rendszert válogatott HTML-oldalak révén is tesztelték. Olyan dokumentumokat választottak, amelyek különböző nyelvűek, közülük egyesek rendelkeznek metaadatokkal és meta-hívójelekkel, nyitóoldalukon Javascript található, az oldal tartalmáról PDF-adatállomány áll rendelkezésre.

A részben automatikus feltárás folyamatát a SUB a következőkre tekintettel vizsgálta: a Dewey Tizedes Osztályozás jelzeteinek (Scorpion) és a tárgyszavak (Word Smith kulcsszavak) automatikus rögzítése, a bibliográfiai adatok automatikus leírása, a javításokhoz szükséges munkaidő-szükséglet. A Göttingeni rekordok, amelyek a CORC-ba bekerül-

nek, kizárólag az automatikus harvest-módszerrel készülnek, MARC 21 formátumú URL-ek alapján.

A leíró katalogizálás tapasztalatai:

- ha vannak metaadatok a forráskódban, alig kell a bibliográfiai adatokon utólag módosítani,
- a MARC 21 formátumban végzett adatbevitelhez szükség van az AACR2 és az ISBD szerinti központosításra,
- szabályozni kell a MARC-adatok áttemelését a helyi rendszerbe, mert az eltérő szabványok tetemes többletmunkát okoznak.

A tartalmi feltárás eddigi eredményei:

- ha egy HTML-oldal forráskódja elegendő metaadatot tartalmaz, lényegesen kisebb az utólagos munkálatok időigénye; a leíró és kulcsszó-mezőket/adatelemeket legfeljebb csak ki kell egészíteni vagy ki kell javítani,
- az automatikus tizedes osztályozási tevékenység (Scorpion) és a tárgyszavak begyűjtése (WS) az angol dokumentumok esetében csak 50%-osan, a németeknél alig funkcionál.

Az ún. pathfinderek csatolások jegyzékei, illetve ún. „webliográfiák”, amelyeket a rekordok adatbázisától függetlenül manuálisan vagy automatizálva állítanak elő. A SUB ehhez az SSG-FI-rendszer alkalmazásával járult hozzá: az Allegroban kifejlesztettek egy adatexportáló rutint, amelynek segítségével az SSG-FI-kalauzok tételeit automatikusan eljuttatják a CORC megfelelő adatbázisába. Ezt a megoldást először a Geo-Guide-on tesztelték. Jelenleg azt kell mérlegelni, hogy milyen tematikus katalógusokat exportáljanak az adott kalauzból a göttingeni on-line osztályozás (GOK) segítségével. A pathfinder számára a cím-, az URL- és a forrásleíró mezőket értékelik. A pathfindereket XML/HTML-formátumban adják majd ki, és a web-oldalakra is alkalmazhatók lesznek; a copyright-előírásokat szem előtt tartva minden könyvtár letöltheti, és további feldolgozás céljára le is másolhatja ezeket.

1999 vége óta a CORC-rendszer sokat javult, több szempontból is: pl. jelentősen bővült az adatbázi-

sok dokumentációja, és a Dewey-féle tizedes osztályozás is segíti a hatékonyabb munkát.

A projektben világszerte 289 könyvtár és más intézmény vesz részt. A Dublin Core-t adatbevitelre elsősorban Ausztrália alkalmazza; a MARC 21 és a DC tetszőleges alkalmazása rugalmassá teszi a rendszert, ezt Németországban még nem tudják kihasználni. Amint a DC nemzetközi szabvánnyá válik, a CORC jelentősége is meg fog nőni; ennek azonban az a feltétele, hogy már a szerző is használható metaadatokat közöljön. A katalogizálókra továbbra is szükség lesz, de felgyorsul és eredményesebbé válik a tájékoztató munka. A „Dublin Core Mapping” módszert a jövőben szabványként készülnek alkalmazni a német könyvtári rendszerekben.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 418

Katalógusok

00/381

DE ROBBIO, Antonella: Lancio Web di Voyager nel cyberspazio: il nuovo catalogo online della Library of Congress = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 1. no. 45-59. p.

Res. angol nyelven

A Library of Congress új online katalógusa

Nemzeti könyvtár; Online katalógus; Számítógép-hálózat

A *Library of Congress* korábbi, IBM mainframe gépi rendszeren működő nyilvános katalógusát, a LOCIS-t 1999. szept. 21-én felváltotta a WebVoyager, vagyis az új, kliens-szerver alapú OPAC-hoz hozzáférést biztosító HTTP-interfész.

A Voyager a Des Plaines, Illinois béli *Endeavor Information Systems* szoftverház terméke, amely a LC integrált könyvtári rendszerére kiírt tendert megnyerve 15 hónap alatt végezte el a munkát. Míg a

LOCIS számos katalógust „aggregált”, így a „copyright fájlokat” és a kormányzati hivatalos kiadványokét stb., a Voyager csak olyan dokumentumok rekordjait tartalmazza, amelyek a LC állományában vannak. Az egyéb, a könyvtárhoz más módon kapcsolódó katalógusok a honlapról érhetőek el.

Az új OPAC közel 12 millió rekordot tartalmaz, a könyveken és időszaki kiadványokon kívül számítógépes fájlokról, kéziratokról, térképekről, kép- és hangrögzítésekről (beleértve a 4,7 millió PREMARC fájlból származó rekordot is). Az új OPAC Z39.50-en keresztül is elérhető, keresni egyszerűen (kulcsszavakkal) és „haladó fokon” (Boole-operátorokkal), valamint csak szöveges (ASCII) módon, telenet útján is lehet. A kereső és böngésző lehetőségek széles skáláját nyújtja, a névtől a raktári jelzetig, a megjelenítésnek négy változata lehetséges (a rövid leírástól a MARC tag-ekig).

(Mohor Jenő)

Információkeresés

00/382

GREEN, David: The evolution of Web searching = Online Inf.Rev. 24.vol. 2000. 2. no. 124-137. p. Bibliogr.

A világhálón való információkeresés fejlődése

Gépi információkeresés; Gépi információkeresési rendszer; Szakértő rendszer; Számítógép-hálózat

A WWW-n történő keresésében a webkeresők (keresőgépek, keresőmotorok, search engines) mellett a webkalauzok (directoryk, webkatalógusok) is fontos szerepet játszhatnak. Ezek weboldalak előre meghatározott listái, amelyeket emberek szerkesztenek (nem gépi úton készülnek), téma (tárgy) szerinti rendezettségűek és szelektívek. Ennek megfelelően minőségi forrásokat tartalmaznak és népszerűek is a felhasználók körében. Egy-egy ilyen kalauz használatakor a felhasználó az adott szakrend sze-

rint navigálhat, vagy kereshet is a kalauz tételei között. Nagyobb kalauzokhoz keresők is kapcsolódnak, hogy segítségükkel másodlagos adatokat nyerhessünk, ha magában a kalauzban nem talált a felhasználó megfelelő dokumentumot. Tágabb értelemben véve, minden olyan weboldal, amely kapcsolatok (linkek) valamilyen rendezett listáját tartalmazza, kalauznak tekinthető.

A portálok először azoknál a szolgáltatóknál jelentek meg, amelyek vagy csak internetkapcsolatot nyújtottak, vagy a böngészők alapértelmezésben beállított honlapjait (a Netscape esetében ez a Netcenter, az Explorernél az MSN.). Az utóbbiak esetében a felhasználók sokszor nem tudták vagy nem akarták átállítani az alapbeállítást. Hasonló helyzet volt a csak keresést kínáló webhelyeken. A keresett dokumentum megtalálása után már nem maradt tovább az olvasó az adott oldalon. Ha viszont a felhasználó számára más, további értékes információkat kínálnak, kialakul a portál, amely csábító lehet a felhasználók számára.

Közben a keresők és a kalauzok közötti különbségek némileg elmosódtak.

1998 táján jelentek meg a keresők új generációi. Ide tartoznak a metakeresők, amelyek lehetővé teszik, hogy a felhasználó több kereső segítségével kevesen párhuzamosan. Ezek egy része a duplumokat is kiszűri. A keresett szavak gyakoriságának és elhelyezkedésének, mint relevancia-mutatónak az elemzése mellett az adott hely népszerűségének szempontja is megjelent a keresésben. A gyakran látogatott webhelyeknek nincs külön keresője, saját indexszel, amelyet közvetlenül el lehetne érni. Itt a keresési eredmények másodlagos elemzéséről van szó, amelyet a meglevő keresőkhöz kapcsolnak.

A keresett karaktorsor betű szerinti megfeleltetése mellett megjelentek a természetes nyelvi keresést alkalmazó, az emberi nyelv szemantikáját figyelembe vevő keresők is. Ezek vagy korábbi kérdések adatbázisával vetik össze az adott kérést és kínálják fel választásra a legmegfelelőbbnek talált formát, vagy szintaktikai elemzést végeznek.

Az első generációs keresők nem vették figyelembe az egyes webhelyek közötti kapcsolatokat, pedig az azonos alakú szavak, a rokonértelműség és a mondat szerkezetek okozta problémák úgy is leküzdhetők, hogy a bibliometriai módszerekhez hasonlóan figyeljük a kapcsolatokat. Így releváns, minőségi találatokat kaphat a felhasználó, hiszen a weboldalak szerkesztőinek értékítéletét veszi a kereső alapul. A kapcsolatok elemzésével jóval több weboldal tárható fel, mint az emberi munkával összeállított kalauzokban.

A weboldalakon reprezentált explicit tudás mellett az implicit, azaz tehát a tapasztalatra, ötletre, kreativitásra épülő tudásra is egyre nagyobb az igény. Ilyen tudást nyerhetünk a hírcsoportok (newsgroupok) anyagaiban keresést végző eszközökkel. Egyre nagyobb szerepet kapnak a tematikus, azaz egy-egy szűkebb-tágabb szakterület anyagát feltáró keresőszolgálatok is. A keresők hatékonyabb használatát a kérdéseket interpretáló kiegészítő szoftverek segítik.

Az XML megjelenésével nagy lehetőségek nyílnak meg a keresés fejlettebb formái előtt. Ehhez azonban megegyezésnek kell születnie arra nézve, egy-egy szakterületen milyen egységes címkézést használjanak. Ezt a címkézést aztán a keresőszolgálatoknak is használniuk kell, és lehetőséget kell nyújtaniuk használóiknak arra, hogy választhassanak a szöveges keresés és a mezőkben való keresés között. A cikk számos konkrét példával illusztrálja a fenti fejlődést.

(Koltay Tibor)

00/383

LANDONI, Monica – BELL, Steven: Information retrieval techniques for evaluating search engines: a critical overview = *Aslib Proc.* 52.vol. 2000. 3. no. 124-129. p. Bibliogr. 15 tétel.

Információkeresési technikák a keresőgépek értékeléséhez: kritikus áttekintés

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Számítógép-hálózat

Mind az információkereső szakemberek, mind a webes szolgáltatók részéről igény van arra, hogy az interaktív információkereső rendszerek, többek között a keresőmotorok teljesítményének értékeléséhez szempontokat dolgozzanak ki. A két szakmai közösségnek vannak közös problémái és egymás számára hasznosítható eredményei.

A keresőmotorokat eddig legtöbbször úgy értékelték, hogy összevetették őket, melyik eszköz „jobb” a másikkal. A klasszikus szempontokat (relevancia, teljesség, pontosság, visszahívás) megújító kritériumrendszerben figyelembe kell venni a web dokumentumainak összetettségét és a használóközpontú új szemléletet. Az értékelés öt lépése a következő:

1. Forgatókönyv készítése – annak eldöntése, mit teszünk, ki számára és milyen célból. Ki kell tűzni, mi a célunk: a különbségek feltárása, a jobbítás, tervezési ötletek tesztelése, bizonyos kritériumokkal való összehasonlítás, általános elvek meghatározása vagy kipróbálása. Olyan kérdésekre kell itt választ adni, hogy azt akarjuk-e meghatározni, melyik keresőmotor a legjobb, vagy azt, hogy mennyire hasznos egy bizonyos keresőmotor stb.
2. A vizsgálati kritériumok meghatározása – A *relevancia* értékelésénél figyelembe kell venni a webdokumentumok sajátosságait (a találatok között lehetségesek duplumok, például a tükrözés miatt; a csatolások lehetnek inaktívok; a találatok között szerepelhetnek csatolásgyűjtemények is; a legrelevánsabb találatok a lista elején található; a dokumentumok lehetnek idegen nyelvűek). A *pontosságra* nézve a releváns oldalak számát lehet megadni, jelezni a találati halmaz összesített relevanciáját; igénybe lehet venni egy rangsoroló algoritmust. A *visszahívás* mértékét Clarke és Willett úgy határozza meg, hogy az egyes szolgáltatásokból kinyert releváns dokumentumokat vizsgálja. Az egyes adatbázisokban újabb keresést kell végezni a más szolgáltatók által felderített dokumentumokra. Az újabb keresésnél hozzáférhető, de az eredeti találati listán nem szereplő dokumentumok számát hozzá kell adni a releváns dokumentumok induló számához – ez lesz egy mutatószám nevezője. A számlálóba pedig a releváns dokumentumok kiinduló mennyisége kerül. A *relevancia-rangsor* összeállításához két módszer használatos. A találati lista első felében lévő releváns dokumentumok számát elosztják a halmazban lévő összes releváns dokumentum számával, vagy a halmazban a dokumentumoknak a legrelevánsabb dokumentumhoz képest elfoglalt helyük szerint adnak egy értéket. A *lefedés* kiszámításához egy konkrét keresés esetében a hozzáférhető releváns dokumentumok számát elosztják az összes keresőmotor adatbázisaiban talált összes releváns dokumentum számával. A *használhatósággal* kapcsolatos szempontok a másodlagos szolgáltatásoknál: a források kiválasztása, a leírások szintje, tárgyi feltárás, értékelési kritériumok. A duplumok, az inaktív és tükrözött csatolások mennyisége azt jelzi, mennyi zajra számíthat a használó. Az állandó *elérhetőség* és a zavartalan keresés érdekében célszerű ellenőrizni, hány-szor küld egy-egy keresőszolgáltatás „nem érhető el” vagy hibaüzenetet.
3. A keresőgépek elemzése – Az értékelendő keresőgépekről a lehető legtöbb adatot össze kell gyűjteni (az adatbázis nagyságáról, azaz pl. az indexelt weblapok számáról; a szerkesztés manuális vagy automatikus módjáról; arról, hogy az internetnek mely részét indexeli, milyen mélységig, milyen gyakori a frissítés és a teljes frissítés; a dokumentumok mely része van indexelve, regisztrálják-e a csatolásokat). További szempontok: a keresőképernyők, a keresési módszerek, a keresési eredmények megjelenítése, kiegészítő szolgáltatások.

4. A kísérlet céljai és környezete – A kutatók számára nagy segítséget jelent, ha valódi használók kéréseit használják fel, vagy akár velük végeztetik el a kereséseket (és irányelvek birtokában az értékelést). Minél több keresést célszerű elvégeztetni, lehetőleg időben egymáshoz minél közelebb. Előre meg kell határozni, mi tekinthető relevánsnak, nem relevánsnak (a duplumok, az inaktív és a tükrözött csatolások), mikor nem értékelhető egy találat (ha egy csatolás többször nem érhető el). A nyelvük miatt nem értékelhető dokumentumokat a találati halmazból egy másikkal kell helyettesíteni. Csak eredeti webdokumentumokat kell értékelni. A használói vizsgálatok tapasztalatai alapján a találati lista elején lévő húsz dokumentumot szokták a további számításoknál figyelembe venni.
5. Az eredmények értelmezése – Az eredményeket a vizsgálat célja szerint kell elemezni. Az egyes kereséseknél kapott értékeket átlagolni kell, és a keresőgépekre nézve a középértéket ki kell számítani. Egyéb statisztikai tesztekre és kiterjedtebb tesztelésre is szükség lehet az eredmények hitelesítéséhez.

(Hegyközi Ilona)

00/384

XIE, Hong Iris – COOL, Colleen: Ease of use versus user control: an evaluation of Web and non-Web interfaces of online databases = Online Inf.Rev. 24.vol. 2000. 2. no. 102-115. p. Bibliogr.

Könnyű használat vagy használói szabadság? Online adatbázisok webes és nem webes változatainak összehasonlítása

Adatbázis; Ember-gép kapcsolat; Információkeresési rendszer értékelése; Online információkeresés

A cikk egy vizsgálatról számol be, amely a keresők tapasztalatait hasonlítja össze on-line adatbázisok webes és nem webes változataiban. A tanulmány a következő kérdésekre kereste a választ: Mit kedvel-

nek jobban a keresők a webes, illetve nem webes használói felületekben, és – konkrétan – melyek ezeknek a felületeknek a keresés hatékonyságát segítő, illetve csökkentő jellemzői? A vizsgálatot két hallgatói csoport segítségével végezték, kérdőívek használatával. Az eredményekből azt a következtetést lehetett levonni, hogy annak ellenére, hogy a webes felületeknek vannak olyan funkciói, amelyek felülmúlják a nem webes felületeket, a használók mégsem az előbbieket részesítik előnyben. A felmérés során kiderült ugyanis, hogy a kiüntetett felület megválasztása attól függ, hogy a kereső a könnyű használatot vagy a nagyobb irányítási, beavatkozási lehetőséget részesíti-e előnyben. A tanulmány ezért emellett emel szót, hogy az információkereső rendszerek tervezői nagyobb figyelmet fordítsanak ennek az ellentmondásnak az áthidalására.

(Autoref.)

00/385

VALLE BRACERO, Antonio – del REY GUERRERO, Alfredo [et al.]: Tesaurus en HTML. Un modelo de diseno y estructura para su consulta en la malla mundial (WWW) = Rev.Esp.Doc.Cient. 23.vol. 2000. 2. no. 159-178. p. Bibliogr. 26 tétel.

Res. angol nyelven

HTML tezauszok. Egy tervezési és strukturális modell a weben való kereséshez

Online információkeresés; Számítógép-hálózat; Tézausz

A világhálón elérhető adatbázisok indexeléséhez a tezauszok is segítséget nyújthatnak. A spanyol tudományos információs és dokumentációs központ (CINDOC) keretében végzett munkálatok kiindulásaként számos on-line help modellt (AcroRead, NetHelp stb.) elemeztek. Végül a Microsoft HTML helpjének vezérfonalát alkalmazták, s a próbákhoz a CINDOC CAT (Confeción Automática de

Tesauros) automatikus tezaurusz-előállító rendszer által létrehozott eredeti tezaurusz-formátumokat használták fel. Ezekre alapozva egy olyan HTML fájlrendszert fejlesztettek ki, amely kereső- és lokációs indexeket, valamint linkeket tartalmaz. A fájlrendszer lehetővé teszi, hogy a felhasználó pontosan a szövegnek arra a pontjára jusson el, amely leginkább megfelel a keresőfogalomnak. Ugyanakkor a keresőképhez kapcsolódó más helyek indikátorai is megjelennek, s ez utóbbiak újabb keresések kiindulópontjaként szolgálhatnak. A CINDOC különböző tezauruszaival végzett próbák jó eredményeket produkáltak.

(Autoref. alapján)

Lásd még 379, 390, 405, 408

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

Lásd 371

Könyvtárközi kölcsonzés, doku- mentum- szolgáltatás

00/386

GOULD, Sara: Sending ILL request by e-mail: a discussion and IFLA guidelines = Interlend.Doc. Supply. 28.vol. 2000. 2. no. 73-78. p.

Könyvtárközi kölcsönzési kérések küldése e-postán: a felmerülő problémák és az IFLA irányelvei

Elektronikus posta; Felmérés; Gépi könyvtárközi kölcsönzés; Irányelvek -könyvtári

A könyvtárak egyre több könyvtárközi kölcsönzési kérést (KKK) továbbítanak egymásnak e-mailen,

strukturált üzenetek (AVISO, ARTEmail, ISO ILL Protocol Standard stb.) és szokványos elektronikus levelek formájában egyaránt.

Az IFLA nemzetközi kölcsönzési irodáját felkérték, hogy a faxon küldött kérésekre vonatkozó irányelvek után dolgozza ki az elektronikus postai irányelveket is. Az előkészületeket a helyzet kérdőíves felméréssel kezdték. A válaszolók kb. egyharmada használta a faxszal kapcsolatos irányelveket. Kb. 60%-uk kommunikált elektronikus postán, mégpedig a legkülönbözőbb, nem szabványos formátumokban, és nem tapasztalták, hogy ez gondot okozott volna. A válaszolók hasznos szempontokkal szolgáltak az irányelvek megfogalmazásához.

A már használatos irányelvek (ALA, BLDSC stb.) egy-egy országon belüli könyvtárközi kölcsönzésre vonatkoznak vagy egy bizonyos típusú kérésre. Léteznek olyan megoldások, hogy a kéréseket szigorú szabályok szerint kell megformálni, hogy a kérés automatikusan kezelhető legyen. Ugyanakkor van, ahol semmilyen megkötés nincs, ekkor viszont nagy esély van arra, hogy a lebonyolításhoz szükséges lényeges információk hiányozni fognak.

Az IFLA irányelveit nemzetközi használatra szánták. Néhány általános tudnivaló rögzítése után (pl. a kérések e-mailen továbbíthatók, de nem kötelező az e-mail használata; a küldő könyvtár nem felelős a számítógépes hálózat hibájából adódó késedelemért; az irányelvek regionális és belföldi használatra is valók stb.) a következőképpen határozzák meg az elektronikus levél tartalmát és szerkezetét.

Az üzenet tárgyába az írandó, hogy ILL Request (nemzetközi KKK kérés), és ide írandó a kérés sorszáma. A levél szövegébe külön is beírandó a kérés dátuma; szerepelnie kell a könyvtár vagy a részleg azonosítására alkalmas adatnak (legalább a könyvtár neve, a KKK részleg e-mail címe vagy a könyvtár kódja); annak, hogy milyen határidőre kéri a teljesítést; milyen formában és milyen formában nem; fel kell tüntetni a kért dokumentum teljes bibliográfiai adatait; elhelyezési adatait, ha ismertek; a

vállalt költségek felső határát a kérő vagy a szolgáltató könyvtár helyi pénzemében; kér-e a megrendelő könyvtár előzetes tájékoztatást a költségekről; milyen fizetési, illetve dokumentumszolgáltatási módszert részesít előnyben; másolatoknál nyilatkozatot kell tennie a szerzői jogi előírások betartásáról (ennek szabályai országonként eltérnek); meg kell adnia a végfelhasználó/ügyfél valamilyen azonosítóját; végül a megrendelő könyvtár teljes címét és – ha szükséges – a szállítási, valamint a számlázási címet.

(Hegyközi Ilona)

00/387

JACKSON, Mary E.: Meeting the challenges of international lending and document supply: learning from the Global Resources Program = Interlend.Doc. Supply. 28.vol. 2000. 2. no. 79-85. p.

Feleljünk meg a nemzetközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási kihívásoknak! Mit tanulhatunk az amerikai Global Resources Program projektjeiből?

Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkafolyamat; Tudományos és szakkönyvtárak

A Mellon Alapítvány támogatásával indult 1997-ben az Association of Research Libraries és az Association of American Universities ún. Global Resources Programja (GRP, Globális Források Program), amelynek célja, hogy jobb hozzáférést biztosítson a kutatóknak és diákoknak a nemzetközi tudományos forrásokhoz, főleg kooperációs szervezetek és új technológiák révén, valamint segítse az érintett könyvtárakat a kiadások limitálásában. A program keretében hat projekt működik:

- az afrikai hírlapok központi katalógusa (a résztvevők egyelőre csak amerikai könyvtárak, később vonnak be külföldi partnereket);
- a német forrásprojekt célja javítani az amerikai tudósok német nyelvű irodalommal való ellátását, s kifejleszteni az észak-amerikai és német

könyvtárak között egy rendszeres dokumentumellátó szolgáltatást;

- a japán folyóiratokhoz való hozzáférés projektje keretében létrejön az észak-amerikai könyvtárakban lévő japán folyóiratok és hírlapok központi katalógusa;
- a digitális dél-ázsiai könyvtár projektje azt célozza, miképpen lehet megvalósítani az elektronikus dokumentumszolgáltatást az észak-amerikai és néhány kiválasztott dél-ázsiai könyvtár között;
- a dél-kelet-ázsiai folyóiratprojekt keretében néhány amerikai és egy bangkoki könyvtár kooperációjában valósítja meg a kiválasztott folyóiratok indexelését.

Hagyományosan a könyvtárosok nemigen szerettek támaszkodni partnereik állományára. Várhatóan ez a hozzáállás különböző tényezők hatására megváltozik, s az amerikai könyvtáraknak is jobban számításba kell venni a tengerentúli könyvtárakban található forrásokat. A GRP néhány projektje különösen jelentős a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás szempontjából, bár számos akadállyal és kihívással találják magukat szemben. Ezek közül említést érdemelnek a következők:

- hogyan lehet hatékonyan azonosítani, hogy a keresett tétel megvan-e egy adott könyvtár állományában?
- problémát jelent a használók azonosítása is (helyi és távoli használó stb.), valamint az egyes felhasználói kategóriák jogosultságának megállapítása;
- a könyvtár-e vagy az olvasó a használó? Azaz elveszik-e a könyvtár saját használójának előnye?
- a munkafolyamat, az eljárások, a technikai megoldások egységesíthetők-e vagy sem? A szakreferensek vagy a technikai személyzet illetékességébe tartozik a KKK-DSZ?
- hogyan lehet kiválasztani a legmegfelelőbb szállítót? Ha a német könyvtár olcsóbban teljesít, mint az amerikai, mi a teendő?
- leküzdhető-e a tartózkodás a tengerentúli szállításokkal szemben?

- hogyan oldhatók meg a finanszírozási problémák?
- hogyan lehet megfelelni az egyes országok szerzői jogi előírásainak?

(Papp István)

00/388

PETERSON, Elaine: Lending directly to the patron. A successful German model = J.Interlibr. Loan Doc. Del. Inf. Supply. 10.vol. 1999. 2. no. 9-17. p.

Közvetlen könyvtárközi kölcsönzés a használók számára: egy sikeres németországi modell

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Ésszerűsítés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Egy németországi tanulmányút és a Tübingeni Egyetemi Könyvtár tapasztalatai nyomán a szerző sikeresnek ítéli meg a német könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumellátó gyakorlatot, amely az egyszerűsége és a használóba vetett bizalomra épül. A használó feladhatja megrendelését anélkül, hogy be kellene mennie a könyvtárba, igénybe vehet bármilyen kommunikációs csatornát, a kért tételt hamar és munkahelyére vagy lakására szállítva kapja meg.

A Tübingeni Egyetemi Könyvtárban négyfajta dokumentumszolgáltató rendszer működik.

A hagyományos könyvtárközi kölcsönzést négy munkatárs végzi, s évente 30 000 ki- és bejövő tételt kezel. A diákoknak minden kérésért 1,75 dollárt (kb. 3,30 DM) fizetnek. Külső használók kéréseit helyi könyvtárak útján juttathatják el. A hallgatók számítógépen is feladhatják a kérést az OPAC-terminálok mellől, s nem kell kitölteniük papír űrlapokat.

A DBI-Link (a Deutsches Bibliotheksinstitut szolgáltatása) lehetővé teszi, hogy a használók végigkérjék a különféle német közös katalógusokat, s közvetlenül rendelhessék meg a számukra szükséges anyagokat, a helyi könyvtár igénybevétele nélkül. Egyelőre csak folyóiratcikkeket lehet rendelni a részt vevő 21 könyvtártól; a szállítási idő két nap. Mindenért fizetni kell: Tübingenben az európai használók és nem kereskedelmi intézmények 8 DM-et a postai, 5 DM-et az FTP (File Transfer Protocol) útján és 10 DM-et a faxon történő szállításért. Európán kívülre és kereskedelmi cégeknek 15, 15 és 20 DM a térítés.

A SUBITO egy dokumentumszolgáltató rendszer, s hasonlít a DBI-Linkhez, de egységes térítési tételt alkalmaz, amelyek nem függenek a szolgáltató könyvtártól. 1998-ban 101 ezer cikket, 1999-ben már 210 ezret szállított.

Mivel a Tübingeni Egyetemi Könyvtár különös felelősséget visel néhány szakterületért a gyűjtőkori együttműködésben, garantálja, hogy az e szakokba tartozó könyvekre és cikkekre vonatkozó kéréseket három napon belül teljesíti. Ugyanazokat a díjtételeket alkalmazza, mint a DBI-Link szolgáltatásban, a monográfiákért azonban tételenként 15 DM-et számít fel. A kölcsönzési idő 4 hét, postázásra 2-2 hetet szánnak. A kérések 52%-a weben, 23%-a postán, 14%-a faxon, 6%-a telefonon és 5%-a e-mailen érkezik. A legtöbb teljesítés postán történik, de az FTP-s szolgáltatás növekvőben van a cikkek terén. Fizetni hitelkártyával is lehet, de a használók nagy többsége előnyben részesíti a bankszámlán keresztül való átutalást. A könyvtár lényeges bevételre tesz szert: 1998-ban havonta kb. 2000 DM volt a bevétele.

Noha az amerikai hasonló szolgáltatás más síneken mozog, két tanulságot érdemes megfontolni az amerikai könyvtáraknak. Az egyik, hogy a monográfiák könyvtárközi kölcsönzésében meg kellene különböztetni azokat, akik a hagyományos utat választják azoktól, akik készek fizetni a szolgáltatá-

sért, hogy közvetlenül kapják meg az anyagot. A másik: érdemes-e annyi energiát fordítani a kérések verifikálására, amikor a használók egyre járatosabbak a számítógépek kezelésében.

(Papp István)

00/389

SMITH, Malcolm – OSBORNE, Mick: The changing role of the traditional players in the new information age: the future of document delivery services = Interlend.Doc. Supply. 28.vol. 2000. 2. no. 86-90. p. 86-90. p.

A hagyományos szereplők változó szerepe: a dokumentumszolgáltatás jövője a fejlett országokban és a fejlődő országok problémái

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus folyóirat; Gépi könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtárak számára az utóbbi idők egyik legjelentősebb fejleményét az jelentette, hogy a nagy kiadók egyre több folyóirata lett hozzáférhető elektronikus változatban. Felvetődik, hogy szükség lesz-e a könyvtárakra mint fizikailag létező intézményekre; a használók ezután önállóan fogják-e a számukra szükséges dokumentumokat visszakeresni; hogyan integrálhatók az új és a hagyományos szolgáltatások. Technikailag nagyon sok minden lehetővé vált, de az üzleti modellek, az információszolgáltatási infrastruktúra és a hagyományos szereplők közötti kapcsolatok még mindig átalakulóban vannak.

Már a 90-es évek elején kiderült, hogy a könyvtárak önálló állományfejlesztése nem valósítható meg, ez a felismerés indította el a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás rohamos fejlődését. Egy darabig úgy látszott, hogy a változás csak annyi, hogy a „mindenesetre” beszerzést felváltja a konkrét kérésre történő beszerzés, a kevésbé használt dokumentumok esetében pedig a saját gyűjtemény kialakítását felváltja a dokumentumszolgáltatás igénybevétele. Az újabb fejlemények (a

globális távközlési hálózatok, az új kiadási módszerek, az olcsó és kényelmes elektronikus tárolás, az internet- és WWW-technológia, a helyi hálózatok és intranetek; újfajta kapcsolatok a kiadók, az előfizetési ügynökségek és a könyvtárak között; az egyre több és egyszerűen használható PC; a növekvő használói elvárások; az új árképzési eljárások a folyóirat-előfizetés és az információszolgáltatás területén) viszont mindent megváltoztattak.

Ma már a könyvtárosok, oktatók, hallgatók és kutatók elvárják, hogy közvetlenül tájékozódhassanak arról, milyen dokumentumok találhatóak a weben, és azokat igen rövid idő alatt kézhez is kaphatják PC-jükön. Elképzelhető, hogy egy-két év múlva a legjelentősebb tudományos folyóiratokat és a legnépszerűbb magazinokat kizárólag vagy a nyomtatott változattal párhuzamosan elektronikusan fogják kiadni. Bővülni fognak a cikk- és disszertáció-adatbázisok; egyre több szerző fogja az eddigektől eltérő módszerrel terjeszteni kutatási eredményeit. Veszély fenyegeti a hagyományos folyóiratkiadást és a hagyományos előfizetési modellt. Mindezek a változások dominószzerűen maguk után vonják a dokumentumszolgáltatás megváltozását is.

A hagyományos szolgáltatásokra (könyvkölcsönzés, cikkmásolás) továbbra is lesz igény, de más infrastruktúra közepette. A használók biztosak szeretnének lenni abban, hogy a megrendelt tételekhez hozzájuthatnak, ezért a dokumentumszolgáltatók állományjegyzékek, elektronikus tartalomjegyzékek vagy más adatbázisokhoz való csatolások formájában közzé kell tenniük „árúkinálatukat”. Egyre több megrendelés a weben bonyolódik le. Az elektronikus dokumentumszolgáltatás (különböző formátumokban és rendszerek révén) egyre jobban kiszorítja a postai stb. küldést. A korábbi fizetési és számlázási megoldások helyett az alkalmi használók szívesen fizetnének hitelkártyával vagy más elektronikus módszerrel. Nő az elektronikus adatcsere jelentősége.

Az a dokumentumszolgáltató lehet sikeres, aki értéknövelt szolgáltatást nyújt, az ún. „one stop shop” (mindent egy helyen) modern megfelelőjét. Emellett digitális könyvtári szolgáltatásokat is kell nyújtania: hozzáférést folyóiratok és más kiadványok elektronikus változatához, a fontos webes dokumentumtárakhoz, egyéb elektronikus és digitális formátumú dokumentumokhoz, problémamentes keresést és hálózati kapcsolódást egy integrált zsilip segítségével.

Nem valószínű, hogy egyetlen intézmény képes lesz mindezt nyújtani, legalábbis saját erejéből vagy a nagyon közeli jövőben. Partneri kapcsolatok kiépítésére van szükség. Ilyen pl. a British Library Digital Library Programme-ja, amely egyetlen hozzáférési ponton keresztül készül szolgáltatni a könyvtár összes termékét és szolgáltatását, köztük a BDS (Bibliographic Services and Document Supply) kínálatát. A kéréseket sokfelől tudják majd fogadni, lehetőleg számítógéppel fogják kezelni, a dokumentumokat pedig a használó által megkívánt formátumban (postán, faxon, Ariellel, elektronikus úton vagy közvetlenül on-line megtekintésre) szolgáltatják. A projekt sikerének két előfeltétele van: az egyes technológiák integrálása, és megállapodások a szerzői jogtulajdonosokkal és adatbázis-előállítókkal.

A fejlődő országok szempontjából ezek a fejlemények azért érdekesek, mert a technikai lehetőségek megkönnyítik a szolgáltatások használatát. A weben el tudják érni a bibliográfiai adatbázisokat, elektronikus úton küldhetik el kéréseiket, és ugyanígy tudják fogadni a dokumentumokat. A fejlődő országokban ugyanolyan nagy a kereslet a tájékoztatás és a dokumentumszolgáltatás iránt, mint a fejlettekben, de a szolgáltatások használatának gátat szabnak a szűkös anyagiak. Ha sikerül is egy-egy programhoz néhány évre támogatást szerezni, a projekt lezárása után ismét nem állnak rendelkezésre a megfelelő források. Talán az lehetne a megoldás, hogy – esetleg az IFLA közvetítésével és egy ki-

sebb modellkísérlet után – a kiadókat, adatbázis-előállítókat és dokumentumszolgáltatókat rábírnák, hogy rövid vagy középtávon alapszolgáltatásuk egy részét elérhető áron tegyék hozzáférhetővé a megfelelő infrastruktúrával rendelkező fejlődő országok számára, vagy pl. öt évre tekintsenek el a szerzői jogi hozzájárulás kifizetésétől.

(Hegyközi Ilona)

Dokumentációs eljárások és termékeik

00/390

HEHL, Hans: Medline-LINK. Ein Linksystem zur Integration von Literatursuche und Literaturbeschaffung = NFD Inf. 51.vol. 2000. 4. no. 209-216. p.

Res. angol nyelven

Medline-LINK. Linkrendszer az információkeresés és az állománygyarapítás integrálására

Adatbázis -orvostudományi; Dokumentumszolgáltatás; Számítógép-hálózat; Teljes szövegű adatbázis; Tájékoztató -orvostudományi

Egyre több kereskedelmi és közszolgálati adatbázis-előállító és forgalmazó használja a világháló lehetőségeit. Adatbázisaikat úgy kínálják, hogy a keresési eredményekből navigálni lehet az elektronikus teljes szövegekhez, továbbá kapcsolatok állnak rendelkezésre más adatbázisokhoz, katalógusokhoz és szolgáltatókhoz. A cikkben bemutatott Medline-LINK is ilyen rendszer: a keresési eredményeket összekapcsolja a helyben elérhető elektronikus folyóiratokkal vagy könyvtári katalógusokkal, ezenkívül egy megrendelő űrlap is rendelkezésre áll. Az adatbázist az említett kiegészítő szolgáltatásokkal összekapcsoló rendszer javasript-re épül. A szerző bemutat egy egyszerű, de eddig ismeretlen mód-

szert arra, hogyan lehet a keresési eredmények teljes listáját (50-200 tétel) átvinni egy űrlap szövegmezőjébe, ahol már a javasript alkalmazható rá. A Medline-LINK ezt a kapcsolati rendszert a PubMed nevű, az interneten ingyenes adatbázisban való kereséshez alkalmazza. A Medline-LINK teszt-változatához a primer forrásokat egyrészt a regensburgi egyetemi könyvtár által beszerzett elektronikus folyóiratok, másrészt a könyvtárba járó Elsevier-folyóiratok jelentik. Az eredménylistából a folyóiratok lelőhelyeit az ISSN szám alapján keresi meg a program. A cikk bemutatja az automatikus rendelési funkció működését. Példaként a Regensburgi Egyetemi Könyvtár könyvtárközi kölcsönzési űrlapját használja.

(Autoref. alapján)

00/391

MIHAJLOVA, Elena Rudol'fovna: Pod sozvezdiem „Berenika”. Saamskij katalog budet vystavlen v Interne = Bibliotekovedenie. 2000. 2. no. 42-45. p.

A lapp bibliográfia felkerül az Internetre

Nemzetiségi irodalom; Patriotika bibliográfia; Számítógép-hálózat

A lappok Észak népeinek egyikeként négy ország területén élnek: a legtöbben Norvégia északi részén, jóval kevesebben Finnország, Svédország és Oroszország területén. Az oroszországi lappok – mintegy kétezer ember – túlnyomórészt a Kola-félszigeten élve rénszarvast tenyésztenek, vadászatból, halászatból tartják fenn magukat. A „lapp” elnevezés finn vagy svéd eredetű, a „lappia” kifejezést először az 1200 körül keletkezett Szász Krónika tartalmazta, de norvég utazók már a IX. században beszámoltak a Fehér-tenger partján élő különleges népekről.

A Murmanszki Állami Területi Általános Tudományos Könyvtár megalapítása pillanatától a helytörténeti állomány részeként gyűjti és dolgozza fel a lappokkal kapcsolatos irodalmat. A leíró katalógus

a XVIII. század vége óta megjelent anyagot tárja fel, 1993-tól elektronikus formában is. 1994-ben a nyugat-európai gyakorlathoz hasonlóan Murmanszkban is megalakult a lapp kultúrájú gyűjtemény. Finnországban Rovaniemiben jött létre Lappföld Területi Könyvtára, az 1960 óta folyó gyűjtés eredményeként mintegy hétezer monográfia, újság, hangfelvétel, videokazetta és egyéb audiovizuális dokumentum található a könyvtár állományában. Norvégia lapp vonatkozású gyűjteménye 1983-ban alakult Karasjok város könyvtárában, 1989-től a gyűjtemény a lapp vonatkozású kiadványok tekintetében köteleespéldányban részesül. Svédországban Jokkmokk városába került az utóbbi időben a lapp irodalom.

1980-ban Norvégiában, a trondheimi egyetemen svéd és finn támogatással megkezdődött a lapp nyelven írt és lappokról szóló irodalom adatbázisának kialakítása.

A Murmanszki Állami Területi Általános Tudományos Könyvtárban összeállítás készül „Lapp bibliográfia” címmel. A kötet anyagához több oroszországi könyvtár szolgált adatokat, a bibliográfia mintegy háromszáz év irodalmát öleli át. Hat fejezete a következő témákat érinti: általános munkák; etnogenezis; kultúra; vallás; a lappokkal kapcsolatos témák hazai és külföldi kutatói; forrásművek.

1993-ban létrejött a Barencev Euro-Arktiszi régió, amelyhez Norvégia, Finnország és Svédország északi tartományai, a Murmanszki és az Arhangelszki területek, valamint Karélia tartoznak. 1995-ben egy nemzetközi könyvtárügyi konferencián született meg az elképzelés a régió könyvtári hálózatának létrehozásáról. Ez a projekt a „Bereniké fűrtjei” csillagképről kapta a nevét, egyik alprogramja az internet használói számára is elérhető egységes lapp katalógus összeállítását vállalja fel. A megvalósításban részt vevő könyvtárak között van a norvég nemzeti könyvtár Rana városában működő részlege, a finn Lappföldi Területi Könyvtár, a stockholmi királyi gyűjtemény és a murmanszki könyvtár.

1998-ban a könyvtárak képviselőiből tanácskozó-testület alakult, első találkozójukat Tromsø-ban rendezték, később szemináriumot tartottak Jokkmokkban.

A jelenlegi állapot szerint valamennyi tagintézmény regisztrálja a területén megjelenő lapp vonatkozású könyveket, folyóiratokat, hírlapokat és az utóbbiak cikkanyagát, folynak a tárgyalások a felveendő dokumentumtípusok körének bővítéséről (audiovizuális és elektronikus dokumentumok) és a lapp katalógus időhatárainak kijelöléséről. Megoldásra vár az alkalmazandó osztályozási rendszer és tézaurusz kérdése, valamint az adatbázisba kerülő rekordok egységesítése (UNIMARC vagy MARC21, UNICODE, importálás, Z39.50 szabvány). A program résztvevői a megvalósítás során felmerülő kérdéseket és problémákat az interneten (BSCW és Same net) vitatják meg.

(Hangodi Ágnes)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

00/392

TIMOFEEV, A.: Lečit... slovo. O pervom međunarodnom seminare po biblioterapiji = Biblioteka. 2000. 4. no. 37-39. p.

Gyógyít... a szó. Az első nemzetközi biblioterápiai szemináriumról

Biblioterápia; Konferencia -nemzetközi

Moszkvában 1999 végén az Oroszországi Állami Gyerekkönyvtár kétnapos nemzetközi szemináriumot rendezett a gyerekekkel foglalkozó biblioterápia legfontosabb kérdéseiről.

A biblioterápiában jelen lévő általános trendek, a biblioterápia történeti fejlődésének állomásai kerültek a szemináriumon bevezetésként előadásra. Ezt követően két előadás hangzott el a szellemi fejlődésben hátramaradt gyerekek biblioterápiai korrekciójának lehetőségeiről és határaitól a legintenzívebb érdeklődést a „milyen legyen a biblioterápiai korrekcióhoz alkalmas gyerekkönyv” kérdésköre váltotta ki. A végkövetkeztetés: az ilyen könyvnek tartalmilag és külalakilag egyaránt derűt és bizalmat kellőnek kell lennie.

A szeminárium résztvevői összegzésként azt hangsúlyozták, hogy a gyerekek körében a biblioterápiát intenzíven és tervszerűen kell alkalmazni. Az ebbéli foglalkozásokra – sajnos – népes publikum szorul/szorulna rá. Az anyagi és szervezeti nehézségek ellenére e témakörből módszertani segédleteket kell közzétenni, és képzési-továbbképzési alkalmakat kell biztosítani a könyvtárosok számára. Az iménti elvárások kielégítése mindenesetre megindult. Így az Oroszországi Állami Gyerekkönyvtár már harmadik számát rendező sajtó alá egy módszertani segédletsorozatnak. A pedagógiai Innovációs Intézet adatbázist fejleszt a témába vágó cikkek-ből. Szervezőbizottság alakult a biblioterápiai ráhatásban alkalmazható gyerekkönyvek kiválogatására. Az arhangelszki megyei gyerekkönyvtárban megnyílt az első oroszországi gyereksegítő könyvtári központ. Arra, hogy Oroszországban fellendüljön a hátrányos helyzetű gyerekekkel való biblioterápiai törődés, a 20-as és 30-as évek kísérletei is köteleznek.

(Futala Tibor)

Lásd még 415